

УДК: 65.9(4 УКР) У32

СОЦІАЛЬНІ, ПСИХОЛОГІЧНІ ТА РЕСУРСНІ СКЛАДОВІ КООПЕРАТИВНОГО РУХУ

Мухіна І.А. – к.е.н., доцент,

Хорунжий І.В. – к.с.-г.н., доцент, Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. Для того, щоб зрозуміти, яким шляхом рухатись Україні до економічного зростання, треба усвідомити досвід, що мають інші країни в цьому напрямку. Одним з них може стати кооперація, яка допомогла західним державам вирішити питання добробуту громадян, нівелювати соціальні розбіжності між різними верствами населення і продовжує слугувати розвитку демократії.

В світі існує велика кількість кооперативів у різних сферах діяльності, але найважливішу роль серед них відіграють сільськогосподарські. Історично Україна вже мала досвід кооперації західного взірця, який був перерваний Жовтневою революцією 1917 року. З цього часу відбулися значні політичні, економічні та соціальні зміни. В нових умовах господарювання спостерігається відтворення кооперативних підприємств аграрної сфери.

Узагальнення соціальних, психологічних та ресурсних складових, історичний досвід виникнення такого явища як кооперація служитиме більш глибокому розумінню економічної ситуації в країні та визначенню необхідних умов відтворення кооперативів.

Стан вивчення проблеми. У свій час, широко висвітлив питання, пов'язані з кооперацією в Україні, М.Туган-Барановський. Серед сучасних українських науковців слід назвати С.Бабенка, Г.Башняніна, В.Деброва, В.Зіновчука, О.Крисального, О.Могильного, П.Саблука, І.Топіху та інших.

Найбільшу увагу дослідники приділяють організаційно-правовим аспектам функціонування та економічним умовам створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СОК). На наш погляд, не менш значною є соціальна складова кооперації. Мало опрацьована ресурсна складова, яка пов'язана з наявним капіталом та земельними ресурсами, а також з їх перерозподілом серед учасників виробничих процесів аграрної сфери.

Завдання і методика дослідження. Основним завданням є аналіз соціальних, психологічних та ресурсних складових кооперативних процесів та розробка моделі їхньої взаємодії. Це дозволить визначити необхідні умови відтворення кооперативів в Україні. Для цього були використані наступні види імовірнісних методів: аналіз історичних процесів, абстрактно-логічний, співставлення, групування тощо.

Результати дослідження. Кооперативний рух був започаткований у Великобританії, де з 1844 року почав діяти споживчий кооператив: «Товариство чесних піонерів Рочделя». Практичні успіхи перших учасників сприяли широкому розповсюдженню кооперативних підприємств в промислово-розвинутих країнах [2, 6].

В Російській імперії кріпосне право затримало розвиток кооперації, та вже до 1917 року вона посіла перше місце в світі за кількістю кооперативів (близько 50 тис. підприємств та 14 млн. членів). Україна була серед лідерів кооперативного руху, особливо в аграрній сфері. Так, серед 11,4 тис. сільсько-господарських обслуговуючих кооперативів – більше 1,5 тис. знаходилось в Україні [1, 2].

Дослідники називають багато причин появи та поширення кооперативів у другій половині XIX сторіччя серед Західних країн та у Російській імперії. Всі вони розподіляються на економічні, соціальні, політичні та фінансові чинники, такі, наприклад, як домінування капіталістичного устрою, промислова революція, зростання чисельності робітничого класу та тяжке матеріальне становище осіб найманої праці, але поряд із цим - демократизація суспільства та полегшення умов започаткування власної справи.

На нашу думку, головною причиною, яка сприяла активізації кооперативного руху стала капіталізація економіки. Вона призвела до *нерівномірного розподілу ресурсів, притаманних суспільству* на той час. Розширення цього процесу за межі окремих країн завершилося формуванням міжнародного поділу праці та світового ринку.

В основі чинників лежать взаємозалежні соціально-психологічні та ресурсні складові. Їхня взаємодія, в кінцевому результаті, призвела як до промислової революції, так і соціальних катаклізмів. Розглянемо це детальніше за допомогою рисунку 1.

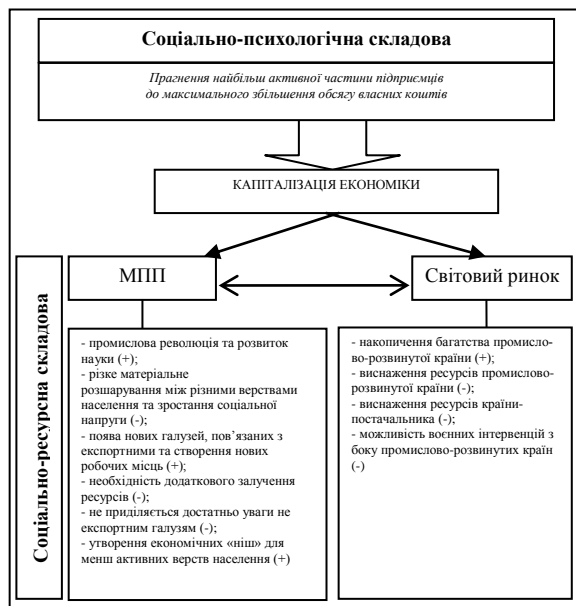

Рисунок 1 - Модель взаємодії соціальних, психологічних та ресурсних складових процесу капіталізації економіки для країн-учасниць міжнародного поділу праці (МПП): позитивні (+) та негативні (-) зміни*

*розробка авторів

Капіталізація економіки – дієве перетворення частини чистого прибутку, дивідендів, або всього прибутку в додаткові фактори виробництва. Серед них: засоби праці, предмети праці, робоча сила та ін., в результаті чого досягається збільшення обсягу власних коштів [7].

За цими діями, звичайно, стоять ті люди, які прагнуть максимально збільшувати свій капітал і готові заради цього йти на ризик. Вони відносяться до найбільш активної частини соціального прошарку підприємців. Чисельність цих людей є достатньою в суспільстві для того, щоб їхні цінності стали впливати на економічне та політичне життя своєї країни. Отже, соціально-психологічна складова виступає активатором* у системі взаємопов'язаних чинників [4, 5, 6]. Як показано на рисунку, капіталізація економіки підштовхнула до розвитку міжнародний поділ праці (МПП) та світовий ринок.

Міжнародний поділ праці - стійка, економічно вигідна спеціалізація виробництва тих чи інших видів продукції та подальший взаємний обмін результатами виробництва між країнами-учасницями. Даний фактор базується на соціальних та ресурсних складових.

Індустріально розвинуті країни посідають провідне місце в МПП. Країни, що розвиваються, виступають у якості постачальників ресурсів [8]. Відмітимо, що кооперація, як особлива форма підприємництва, виникла саме серед індустріально розвинутих країн, а не країн-постачальників. У промислових країнах МПП утворює широкий спектр як позитивних, так і негативних наслідків для своєї соціально-ресурсної складової, але для країн, що розвиваються, ці наслідки більшою мірою є негативними [4, 5].

Світовий ринок - сфера стійких товарно-грошових відносин між країнами, основою яких є міжнародний поділ праці та інші фактори виробництва [8]. Утворюючою в цьому факторі є ресурсна складова. Він має найбільше чинників негативного впливу по відношенню до ресурсів - від виснаження до воєнної інтервенції [6].

Активатор в економічній системі діє відповідно до своїх прагнень та доступних для нього ресурсів. Вектор його зусиль направлений на ту сферу діяльності, де прибуток є найвищим. Такою сферою у XIX ст. були промисловість та оптова торгівля.

Менш активні учасники соціуму (як якісно, так і чисельно) не мали змоги отримувати ті самі прибутки. *Це спонукало їх до пошуку власних джерел збільшення доходів*, котрі, найчастіше створюються за рахунок використання доступних ресурсів (рис. 2).

Таке сполучення значною мірою сприяло поширенню обслуговуючих кооперативів саме в аграрному секторі економіки Західних країн і Російської імперії, тому що *сільське господарство на той час не було високоприбутковим*. Активатор зосереджував свою увагу на експортних галузях промисловості. Через низьку рентабельність виробництва, він не побажав забезпечувати продуктами харчування зростаюче населення країн. Отже, утворилася відповідна економічна «ніша», яка була заповнена шляхом об'єднання дрібнотоварних виробників. Вони почали протидіяти проникненню крупного бізнесу в аграрну сферу. Достатня чисельність учасників, їхня концентрація в межах

* Активатор - іменник від прикметника «активний» - діяльний, енергійний, ініціативний [8]

сфери виробництва, однакові прагнення та ресурси сприяли успішному вирішенню задачі.

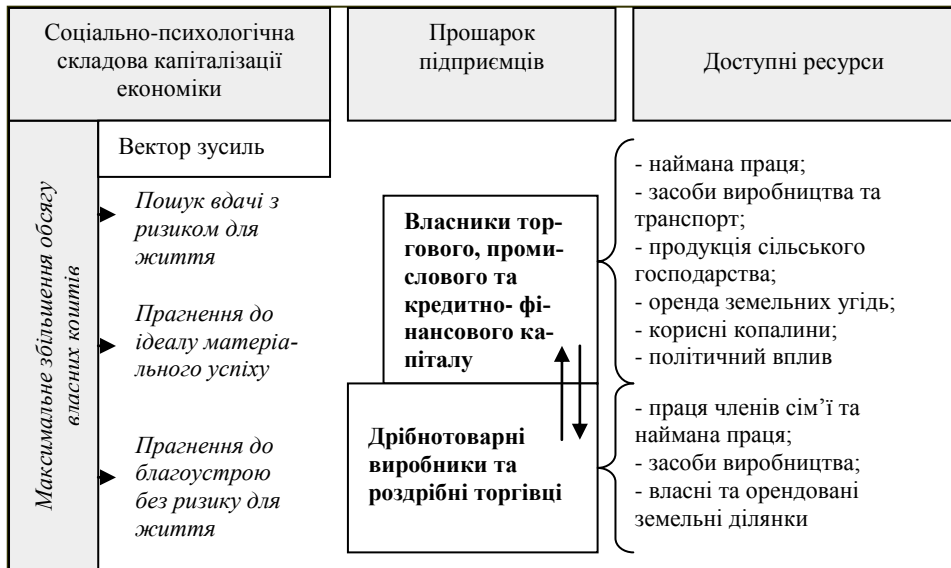

Рисунок 2 – Модель взаємодії соціально-психологічної складової різних рівнів підприємців та доступних для них ресурсів у період становлення і розвитку СОК*
*розробка авторів

Те саме відбулося у XVII- XVIII сторіччі, коли «молодий» прошарок підприємців освоював промисловість та активний видобуток корисних копалин – нові напрямки господарської діяльності. На них не претендував пануючий прошарок дворян, зайнятий війною і землеробством [5, 6].

Розвиток кооперативних підприємств здійснювався в донині актуальних умовах капіталізації економіки. Ці умови становлять економічні та соціальні фактори впливу на дрібнотоварних виробників, які у протидію до них створили підприємства нового типу (табл.1).

Завдяки злагодженим діям, вже у 60-80-ті роки XIX ст. кооперативні підприємства в західних країнах досягли поставлених цілей. Це був бізнес, побудований на партнерській взаємодопомозі (*соорепо* – від латинського «співробітничая») та демократичних принципах управління. В основі кооперації лежить ідея: об'єднання зусиль і коштів виробників для використання переваг, притаманних великому бізнесу. Психологічною потребою було бажання стати конкурентоспроможним учасником ринкових відносин [2, 7].

Паралельно, кооперація вирішила важливу соціальну задачу – зменшення кількості збіднілих селян та їхній відтік у міста. З точки зору соціально-ресурсної складової, кооперація закрила ряд проблем промислових країн, створивши нові галузі та робочі місця, які дали значній частині населення засоби до існування.

Розширення обсягів діяльності стало основою економічної влади та політичної сили СОК. Науково-технічний прогрес та «зелена революція» у 50-ті

роки ХХ ст. перетворили галузь у високоприбуткову. Відтепер замість «сільське господарство» використовується поняття «агробізнес». Це стало поштовхом до змін у бізнесовому середовищі: холдингові та транснаціональні компанії почали викупати переробні підприємства та земельні ділянки, займатись виробництвом сільськогосподарської продукції.

Таблиця 1 – Причини активізації кооперативного руху в промислово-розвинутих країнах у другій половині ХІХ – початку ХХ сторіччя *

Фактори капіталізації економіки	Наслідки для дрібного товаровиробника	Дії кооперативного підприємства
1. Укрупнення підприємств, підвищення рівня їхньої технічної оснащеності, здешевлення виробництва продукції	Витіснення з ринку через високу собівартість виробництва	- об'єднання зусиль, коштів та засобів виробництва багатьох товаровиробників; - координація дій виробників
2. Постійна зайнятість товаровиробника	Обмеженість часу на реалізацію власної продукції	- створення підприємства, яке допомагає реалізувати вироблену продукцію; - зниження ступеня ризику, шляхом його розподілу між членами кооперативу
3. Поява посередників (трейдерів та продавців засобів виробництва)	Купівля засобів виробництва за високу ціну, реалізація продукції - за низьку	- протистояння посередницькому бізнесу; - скорочення витрат на матеріально-технічне постачання
4. Основний обсяг капіталу створюється у сфері переробки та реалізації продукції	Недоотримання прибутків від виробленої продукції	- просування у суміжні з с.-г. виробництвом сфери діяльності; - контроль за ринком збуту своєї продукції
5. Вплив на уряд з боку великих компаній, щодо прийняття законодавчих рішень	Несприятливе законодавче поле	- вплив на прийняття законодавчих та урядових рішень

* узагальнено на основі [2]

Отже, спостерігається *переміщення активатора у прибутковій сфері*, з витісненням слабкіших по відношенню до нього членів соціуму.

Висновок. Виникнення і поширення кооперативних підприємств проходило серед промислово-розвинутих країн в умовах капіталізації економіки. В представлених моделях компонентами цього процесу виступають соціально-психологічні та ресурсні складові. Перша з них являється активатором.

Капіталізація призвела до масового використання ресурсів, спроможних приносити найбільше зростання обсягу коштів активатора, лишаючи інших членів соціуму цих переваг. Це підштовхнуло останніх зайняти вільну економічну «нішу», якою в ХІХ ст. залишалася аграрна сфера. Концентрація, достатня чисельність товаровиробників та наявність у них необхідних ресурсів сприяли виникненню і поширенню сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Всі разом, ці чинники утворюють необхідні умови для розвитку кооперативних підприємств.

Перспектива подальших досліджень. Представлені результати аналізу взаємодії складових кооперативного руху є частиною подальших досліджень, пов'язаних з перспективами розвитку кооперативного руху в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вахитов К. И. История потребительской кооперации России. Учебное пособие - М., 1998. Часть 1.
2. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. - К.: Логос, 1999.- 256 с
3. Мухіна І.А. Причини повільного розвитку кооперативного руху на півдні України // ТНВ: Зб. наук. пр. № 63 – Херсон: Айлант, 2009. С. 304-308
4. Мухіна І.А., Смолієнко Н.Д. Динаміка етно-соціальних процесів та криза в Україні //Таврійський науковий вісник: Зб. наук. Пр. № 75, ч.ІІ – Херсон: Айлант, 2011. С.192-199
5. Мухіна І.А., Смолієнко Н.Д. Соціальні засади природокористування // ТНВ: Наук.журнал № 78 – Херсон: Грінь Д.С., 2012. С 149-154
6. Мухіна І.А., Смолієнко Н.Д., Хорунжий І.В. Екологічні та психологічні чинники глобалізації економіки// ТНВ: Наук.журнал № 82 – Херсон: Грінь Д.С., 2012. С. 277- 285
7. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація. Навч.посіб./ уклад. Рудік О., консульт. Бондарчук В., Грищенко М. – К.:К.І.С.,2013. – 192 с.
8. <http://uk.wikipedia.org/wiki>
9. <http://tolkslovar.ru/a2294.html>

УДК 681.513.6:67/68

ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ СИРОВИННОЇ БАЗИ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

*Наумова Л.М. - д.е.н., доцент,
Херсонський національний технічний університет
Наумов О.Б. - д.е.н., професор,
Міжнародний університет бізнесу і права, м. Херсон*

Постановка проблеми. Сучасні умови функціонування підприємств характеризуються підвищенням вимог до управління якістю продукції, зміною принципів формування конкурентоспроможності підприємств в умовах відкритого ринку, коли найбільш вагомою складовою конкурентоспроможності стає якість продукції, визначають нові критерії розвитку та функціонування систем управління якістю та вимагають адаптації систем управління якістю до умов господарювання. Стратегічним напрямком успішного функціонування підприємства стає створення такої системи управління якістю на підприємстві легкої промисловості, яка б дозволила не тільки забезпечувати оптимальний рівень якості продукції, а й надала б цій системі можливість адаптації до змінних вимог зовнішнього середовища. Таким чином, особливої актуальності в